

THEODOR ANGHELUȚĂ. PORTRET DE INTELCTUAL TRANSILVĂNEAN INTERBELIC¹ (1882 – 1964)

Theodor Angheluță. The portrait of a Transylvanian scholar in the Inter-War period (1882-1964). Theodor Angheluță, an outstanding personality of the Romanian Mathematic sciences, was a part of that Inter-War intellectuality aware of its destined role in the coagulation of a modern society and of a state whose borders comprised after 1918, Basarabia, Bukovina, Banat and Transylvania. In this context of intellectual effervescence, Theodor Angheluță arrived in Transylvania, where he took over a position as a professor at the Algebra cathedra of the new-founded Cluj University. During 1923-1955, his activity remained tightly connected to this institution, at the same time publishing numerous Mathematical treatises and collections.

Keywords: *Angheluță, portrait, mathematics, sciences, university*

Perioada de referință pentru învățământul universitar clujean, în limba română, este cea interbelică. Eferescența intelectuală pură a acelor timpuri, abnegația și devotamentul intelectualilor clujeni de atunci va fi cu greu egalată vreodată. Ne referim aici la cei care au pus mai presus de interesele personale, propășirea învățământului superior românesc. Sunt intelectuali care au vibrat la unison în momentul în care li se permitea, după decenii întregi de „priebeie intelectuală” în propria țară, să-și țină cursurile în graiul strămoșilor. Sunt cei care, alături de cei aflați în fruntea țării „și-au dat în același timp seama că poporul nostru reînnoit are o înaltă misiune culturală în Europa centrală”².

Măsura prestigiului corpului academic clujean este dată și de antrenarea universitarilor clujeni în funcții publice, politice și sociale, de obținerea de distincții, medalii și titluri științifice, dovadă de netăgăduit a recunoașterii lor naționale și internaționale.

Eforturile acestora pentru a ridica învățământul românesc la nivelul celui european sunt impresionante. Au înființat fundații prin care ofereau burse și recompensau studenții merituosi, finanțau tipărirea unor cursuri din salariile lor și renunțau la drepturile de autor ale propriilor cărți, toate acestea pentru a susține tinerii studioși fără posibilități materiale.

Despre cei mai mulți s-a scris sub forma de monografii personale sau colective, alții au fost doar pomeniți ocazional la diverse manifestări aniversare, însă unii au fost lăsați într-o „academică” uitare provocată, în unele cazuri, de o așa zisă „nerezonanță” a numelui.

¹ Toate informațiile privind evoluția intelectuală a profesorului Theodor Angheluță sunt preluate din Arhiva Generală a Universității Babeș-Bolyai, „*Dosar personal Theodor Angheluță – documente în original*”, Fond „Personalități interbelice”, Cutia 1, Dosar 1. (în continuare AGUBB – Dosar Th. A.).

² AGUBB, *Raportul rectorului Sextil Pușcariu despre activitatea Universității din Cluj dela înființarea ei*, copie, Fond Rectorat , p. 1.

Pornind de la asemenea considerente, ne-am propus scoaterea la lumină a personalităților academice clujene, cu merite deosebite, dar pe care modestia i-a plasat într-un con de umbră nemeritat.

O astfel de personalitate a fost Theodor Angheluță, transilvănean prin adopție, care a revoluționat predarea matematicilor la universitatea clujeană.

Născut la data de 28 aprilie 1882, în localitatea Adam, fostul județ Tutova, fiu al lui Ion și al Marghioalei Angheluță³, țărani agricultori, urmează școala primară și Liceul „Codreanu” din Bârlad⁴. Pasiunea pentru matematică o are încă din școala primară, iar în liceu începe colaborarea cu „Gazeta Matematică”.

După terminarea liceului se înscrie la cursurile Facultății de Știință a Universității din București, secția Matematici, devenind licențiat, cu mențiunea „prea bine”, după susținerea lucrării de licență cu titlul „Calculul diferențial și integral. Mecanică și astronomie” – în anul 1905⁵.

Din 1905 va preda în învățământul secundar, ca suplinitor la Școala Normală de învățători „Principele Ferdinand” din Bârlad. În anul 1909, printr-un ordin al Ministerului va fi numit profesor cu titlu provizoriu⁶. Din 1909 până în 1914, studiază la Facultatea de Științe de la Paris, unde devine elevul marelui matematician Emile Picard, acesta fiind impresionat chiar după primul examen pe care Angheluță îl susține ca student al prestigioasei universități⁷. Obține licența în anul 1911⁸, cu triplă specializare (Mecanică, Analiză Superioară și Calcul Diferențiat)⁹ continuând să studieze aici, până în 1914 când se întoarce în țară, din cauza izbucnirii războiului, și își reia activitatea în învățământul secundar, întreruptă prin concedii de studii justificate permanent¹⁰.

Anul 1919 este anul marilor transformări. Este numit profesor cu titlu definitiv la Bârlad, prin Înalt Decret Regal nr. 2224/10 iunie¹¹, pentru ca în noiembrie, printr-un ordin al Ministerului pe baza avizului favorabil al Consiliului de Inspectori, să fie transferat în învățământul liceal din București¹². Tot în acest an este numit conferențiar la Facultatea de Științe din București¹³, secția Matematici, și suplinitor al profesorului Traian Lalescu, plecat la Paris, la Catedra de Algebră superioară și teoria numerelor. Își susține doctoratul în 16 iunie 1922 și obține titlul de doctor, subiectul tezei fiind „*O clasă generală de polinoame trigonometrice și aproximația cu care ele reprezintă o funcție continuă de o variabilă reală*”¹⁴.

³ AGUGG – Dosar Th. A., Certificat de naștere, fila 13.

⁴ AGUGG – Dosar Th. A., Statutul Asociației Liceului Codreanu, fila 54.

⁵ AGUGG – Dosar Th. A., Diploma de Licențiat în Științele Matematicii, fila 6.

⁶ AGUGG – Dosar Th. A., Ordinul Ministrului Instrucțiunii și al Cultelor, nr. 77887/07.11.1909, fila 67.

⁷ AGUGG – Dosar Th. A., Caracterizarea activității științifice și didactice a profesorului Theodor Angheluță, prezentată la moartea acestuia de către decanul Facultății de Matematică, Gheorghe Chiș, fila 50.

⁸ AGUGG – Dosar Th. A., Diplomă de licență, eliberată de Facultatea de Științe din Paris.

⁹ AGUGG – Dosar Th. A., Cerificate de studii superioare, eliberate de Facultatea pariziană.

¹⁰ AGUGG – Dosar Th. A., fila 34. (trimitea anual în țara cereri de prelungire a concediului pentru studii la care atașa dovezi privind activitatea lui științifică la universitatea pariziană).

¹¹ AGUGG – Dosar Th. A., fila 66.

¹² AGUGG – Dosar Th. A., fila 35.

¹³ AGUGG – Dosar Th. A., fila 36.

¹⁴ AGUGG – Dosar Th. A., Diploma de Doctor.

În anul 1923, prin Înaltul Decret regal 5592/1923¹⁵, este numit profesor titular definitiv, la Facultatea de Științe a Universității din Cluj, la Catedra de algebră superioară, unde funcționează până la pensionare în 1947.

În 1950 este rechemat la Facultatea de Matematică și Fizică a Universității Victor Babeș. Va funcționa aici până în 1955 când este numit profesor la Institutul Politehnic din Cluj unde va activa până în luna august 1962.

Moare la Cluj la 30 mai 1964.

În cele aproape 6 decenii de activitate a deținut și funcții de conducere. A fost decan al Facultății de Științe din Cluj între 1930 – 1931, conducând destinele aceleiași facultăți și în perioada refugiului universității la Timișoara, fiind printre cei 28 de universitari care au semnat *Memoriul de protest al Universității Daciei Superioare împotriva Dictatului de la Viena*¹⁶.

La 1 ianuarie 1930, la recomandarea Consiliului profesoral al Facultății de Științe, este numit în postul de director al Laboratorului pentru învățământul matematicilor – de pe lângă Facultatea de Științe din Cluj¹⁷.

A fost colaborator științific al Academiei Române¹⁸ și al Academiei Franceze¹⁹, iar în 1929 membru fondator al revistei cu caracter internațional „Mathematica”.

Ca orice intelectual valoros al acelor timpuri, Angheluță nu a scăpat de teroarea comunistă, împărțind aceeași soartă cu profesorul Petre Sergescu, fiind urmărit și inclus în categoria chiaburilor, luându-i-se pensia²⁰. Asupra personalității și importanței muncii sale în slujba științei românești s-a revenit, acordându-i-se, tardiv, titlul de „**Om de știință emerit**”.

Nu a fost singura distincție pe care a primit-o de-a lungul activității sale. În anul 1922, ca profesor al universității bucureștene, a primit **Ordinul Coroana României în grad de Ofițer**. Angheluță se numără și printre cei cinci universitari clujeni (Augustin Maior, Victor Papilian, Petre Grimm, Romulus Vuia) care au obținut „**Ordinul Coroana României în grad de Mare Comandor**” (3 noiembrie 1930), iar în 1953 Ordinul Muncii Clasa II²¹.

Despre Angheluță, profesorul Chis, decan al facultății în 1964, spune că a fost un excelent profesor și pedagog, cu o fire potolită și delicată, manifestând un mare devotament pentru știință. Își ținea cursurile cu o plăcere molipsitoare, studenții fiind fascinați de metoda, uneori fantezistă, de predare prin care rezultau ușor, precis și riguros, legile matematice. Era foarte apropiat de studenți și manifesta o grijă aparte față de toți cei care nu aveau posibilități materiale. A renunțat firesc la drepturile de autor al cărților sale pentru ca prețul acestora să fie accesibil tuturor studenților dornici să învețe.

¹⁵ AGUGG – Dosar Th. A, fila 37.

¹⁶ AGUBB, Fond Rectorat, *Memoriu de Protest al Universității Daciei Superioare împotriva Dictatului de la Viena*, 01 Septembrie 1940, fotocopie.

¹⁷ AGUGG – Dosar Th. A, fila 40.

¹⁸ AGUGG – Dosar Th. A, fila 58

¹⁹ AGUGG – Dosar Th. A, Caracterizarea activității..., fila 50.

²⁰ AGUGG – Dosar Th. A, Memoriu adresat de T. Angheluță autorităților în care își justifică întreaga activitate, filele 42-43.

²¹ AGUGG – Dosar Th. A, - toate aceste diplome se află în original în Dosarul Angheluță.

Acorda și o bursă anuală pentru cel mai bun elev al liceului din Bârlad, pentru a putea studia matematica, bursă ce purta numele părinților săi²².

Activitatea științifică a profesorului Angheluță este una impresionantă, activitate care începe propriu-zis încă din anul 1913, când publică două note importante în dările de seamă ale Academiei de Știință din Paris, note care constituie esența tezei sale de doctorat de mai târziu.

Aduce metode noi în multe din operațiunile matematice, în special în teoria funcțiilor, statuate deja de matematicieni celebri cum ar fi: Fejer, Jackson sau Lalescu²³.

Lumea matematică știe că lucrările marelui profesor Traian Lalescu au adus o contribuție remarcabilă în matematica românească în ce privește teoria ecuațiilor integrale, iar profesorul Angheluță a completat prin cercetările sale dezvoltarea acestor teorii, aducând noi metode de rezolvare.

Descoperiri remarcabile a avut Angheluță și în teoria sâmburilor simetrice studiind proprietățile lor.

O latură importantă a cercetărilor profesorului Angheluță o reprezintă ecuațiile funcționale. El demonstrează că sigura funcție continuă care o verifică oricare ar fi x și h , este un polinom de gradul $n-1$. Această teoremă a fost utilizată ulterior de profesorul Montel. Nu peste mult timp Angheluță extinde ecuația funcțională prezentată la funcții cu mai multe variabile și a arătat că singurele funcții continue care verifică aceste noi ecuații funcționale sunt polinoame de gradul $n-1$ în raport cu ansamblul variabilelor.

Contribuțiile științifice ale lui Angheluță sunt multiple, în domeniul teoriei funcțiilor, al ecuațiilor diferențiale și integrale, al ecuațiilor algebrice, dar mai cu seamă al ecuațiilor funcționale, marea lui pasiune, un anumit tip de ecuații funcționale purtând chiar numele: *Ecuații funcționale Angheluță*. Rezultatele sale au fost preluate atât de matematicieni români cât și străini, mai cu seamă francezi, specialiștii în matematică afirmând că rezultatele cercetărilor sale aveau încă de atunci un caracter definitiv.

De-a lungul întregii sale cariere a publicat 6 cursuri, două manuale de algebră superioară, un manual de teoria funcțiilor, apărut în două ediții, o culegere de probleme de analiză, geometrie diferențială și mecanică, în colaborare cu profesorul T. Popovici și G. Călugăreanu, și peste 100 de articole, tratând probleme de matematică elementară sau superioară, publicate în reviste din țară și străinătate.

Prin cele prezentate nu am încercat decât o modestă, dar bine-meritată aducere-aminte a celui care a fost intelectualul transilvănean interbelic – Theodor Angheluță. Alături de mulți alții, mai mult sau mai puțin uitați, a ridicat învățământul universitar clujean la nivelul marilor școli europene.

Din păcate contactele intelectuale ale lui Angheluță cu lumea universitară internațională, altele decât cele prezentate mai sus, nu pot fi decât intuite, o mare parte a documentelor sale, până în 1940, fiind pierdute în momentul refugierii la Timișoara.

²² AGUGG – Dosar Th. A, Caracterizarea activității..., filele 50-53; Memoriu ..., fila 42; Statutul Asociației Liceului Codreanu Bârlad, fila 55.

²³ AGUGG – Dosar Th. A, Caracterizarea activității..., fila 50.